

МАГІСТЕРСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ ЯК ЗРАЗОК МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Висвітлено наукові авторські підходи до оновлення системи магістерської професійної підготовки викладачів вищої школи, розкрито особливості магістерського педагогічного процесу, який має стати прикладом, зразком майбутньої професійної діяльності випускників магістратури.

Ключові слова: магістерська професійна підготовка, педагогічний процес, професійна діяльність.

Спектр педагогічних послуг вищих навчальних закладів з професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів, що надаються ними в умовах ринкової економіки, весь час змінюється.

Вагомі й швидкі успіхи досягаються там, де викладачі ВНЗ беруть на озброєння нові педагогічні технології високоякісної професійної освіти, спираючись на які вони мають змогу успішно готувати студентів до продуктивної кваліфікованої праці, гарантуючи та програмуючи її якість, відповідальність випускників за раціональність соціально значущих нововведень.

Втім, сьогодні український викладач вищої школи, на жаль, сам не має належної базової професійної освіти, тому не може нести повної відповідальності за якісне виконання важливого суспільного замовлення. Питання професійної підготовки кваліфікованого викладача вищої школи постає особливо гостро останнім часом, коли система вищої освіти в цілому значною мірою зазнає великих змін, які відбуваються в усіх сферах суспільства.

Але в Україні не існує навіть нормативно-правової основи, згідно з якою кожен викладач має здобути обов'язкову професійну освіту. Тільки останніми роками із цією метою на базі деяких ВНЗ було відкрито магістратуру, мета якої – надати можливість майбутнім і діючим викладачам отримати необхідні спеціалізовані знання з філософії освіти, педагогіки вищої школи й психології, сучасної інформатики, педагогіки викладання та здобути кваліфікацію викладача вищої школи.

Дуже важливо передбачити нові максимальні можливості професійного зростання викладачів на етапі оновлення всіх сфер життя сучасної вищої школи, принципово змінити її існуючий статус, перетворивши магістратуру в центри високого професіоналізму та творчості викладача, важливою функцією яких має стати створення багатого на розмаїття напрямів середовища для повноцінного професійного розвивального спілкування, цікавих зустрічей, забезпечення всіх умов для розвитку високої духовно-моральної культури, де можна навчитися всього того, що потрібно в сучасній і майбутній професійній діяльності викладача вищої школи.

Така соціально-педагогічна діяльність набуває нині особливого значення й гостроти. Практика свідчить про те, що суспільство й вища школа ще не зуміли скористатися багатими можливостями магістратури з професійної підготовки викладачів, унаслідок цього збільшується кількість невдач, залишаються нереалізованими тисячі науково-педагогічних талантів і обдаровань.

Наша дослідна діяльність у цьому напрямі довела, що сприятиме ефективному професійному становленню викладача вищого навчального закладу таке:

- використання й поширення результатів і досягнень наукових пошуків та досліджень з метою формування потягу до науки, наближення до ґрунтового наукового пізнання, колективне й об'єктивне оцінювання перспективного досвіду викладацької діяльності колег;
- виявлення викладачів-майстрів, яким характерні мудрість, професіоналізм, вишуканість, інтелігентність, аристократизм;
- заснування “банку” (фонду) лекцій майстер-класу з метою поширення позитивного досвіду, включаючи використання їх як зразок у своїй діяльності;
- надання професійного визнання викладачам вищої школи тощо.

Розумне поєднання магістратури й стратегії розвитку наукового потенціалу викладачів означає початок якісно нового, цілісного підходу до створення необхідних умов професійно-особистісного зростання викладача вищої школи. Таке професійне зростання в єдиному процесі безперервної освіти має велике майбутнє, бо єдність, співробітництво та взаємодія здійснюються на основі спільної зацікавленості ВНЗ і викладача, в чому автор переконалась, перевіряючи свої висновки в багатьох магістерських аудиторіях.

Магістратура, утвердивши себе як повноцінне кільце в ланцюгу безперервного розвитку професійного потенціалу людей з вищою освітою, надає широкі й нетрадиційні можливості для інтенсивного формування таких важливих якостей магістрів, як: позитивне ставлення до власного життя й реалізації себе як особистості у викладацькій діяльності, яка відповідає природним даним, здатності до безперервного духовно-творчого самовдосконалення; соціальна відповідальність, що виявляється в піклуванні про продуктивний професійний саморозвиток тощо. Особливого значення набуває досвід магістратури із залучення магістрів до участі в організації захопливих і масштабних наукових пошуків, які здійснюються за принципом “вертикальної наступності” на всьому шляху безперервної освіти й за певних умов можуть стати для майбутніх викладачів виборчими інститутами повноцінної творчої життєдіяльності та розвитку індивідуальної обдарованості, поліпшення психологічного здоров'я, зняття напруження типового наукового життя, школою самостояння й управління у виконанні реальних життєвих ролей, місцем вибору життєвого шляху, накреслення особистих планів і цілей, набуття досвіду їх здійснення, нарешті, місцем наукового самоздійснення.

Уже сьогодні легко помітити, як відрізняється викладач, який закінчив магістратуру, від тих викладачів, яким ще не пощастило отримати радість пізнання себе як професіонала в процесі колективного розгадування педагогічних таємниць і цікавих дослідів з високодосвідченими викладачами, відчути свої здібності при дослідженні ще не існуючих дослідних моделей і гіпотез. І не така вже важлива сама та гіпотеза модель, як значення того, на що витрачена духовна енергія магістрантів, як багато вони пережили, перерадувались у процесі доцільно організованого магістерського педагогічного процесу.

Сучасне й глибоке теоретичне осмислення багатого методичного досвіду організації творчої діяльності магістрантів на принципах їхньої добровільної участі й особистого захоплення ще попереду (магістратура в Україні молода, тільки набирає своїх обертів), але вже зараз вона допомагає підвищити ефективність не тільки вузівського навчання, а й духовно збагатити педагогічний процес, що стане в їхній діяльності вирішальним фактором професійного самовдосконалення.

Дуже важливо передбачити нові прогресивні можливості розвитку методичного забезпечення магістерського педагогічного процесу на етапі оновлення всіх сфер життя суспільства й сучасної вищої школи, принципово змінити його існуючий статус.

Уперше термін “педагогічний процес” з’явився близько ста років, тому. У вітчизняній літературі його вперше увів в обіг П.Ф. Каптерев, який вважав, що термін “педагогічний процес” слід використовувати для тлумачення того великого цілого, різноманітними властивостями, сторонами, засобами й моментами якого є навчання, освіта, виховання, розвиток тощо.

Серед найважливіших компонентів педагогічного процесу П.Ф. Каптерев виділяв процес саморозвитку. Навчання й виховання, на його думку, в педагогічному процесі існують як частини цілого [1].

Відтоді в розвиток цього поняття зробили свій внесок відомі педагоги: Ш.О. Амонашвілі, Л.С. Виготський, М.А. Данилов, В.С. Ільїн, Н.К. Крупська, А.П. Пінкевич, В.О. Сухомлинський, Н.Д. Хмель, С.Т. Шацький та ін. Але жоден з педагогів-дослідників не зводив педагогічний процес або до навчання, або тільки до виховання. На жаль, у педагогічній практиці цей термін найчастіше ототожнюється з поняттям “навчання”, що збіднює педагогічний процес.

Сучасні педагоги В.С. Ільїн, Н.К. Кузьміна дійшли висновку, що цілісна особистість формується тільки в цілісному педагогічному процесі, в якому повною мірою забезпечується гармонія педагогічних впливів. Автори сходяться на тому, що це керований процес, і тільки через розв’язання незліченних педагогічних завдань, підлеглих кінцевій меті системи, педагогічний процес вносить прогресивні зміни в розвиток особистості.

Магістерський педагогічний процес за логікою належить до неформального середовища професійного розвитку. Однак, по суті, він найбільш впливає на безперервне й усвідомлене духовне самовдосконалення, профе-

сійний саморозвиток викладача вищої школи. Він немов би природно “добудовує” незаповнені проміжки безперервного професійного становлення. Свобода і можливість вибору улюблених занять у магістратурі вищих навчальних закладів з метою реалізації професійних захоплень особливим чином впливають на характер самоорганізації всієї наступної життєдіяльності викладача, на базисну професійну підготовку та компетентність, допомагають усвідомленіше й надійніше знайти ідеальну модель майбутньої професійної діяльності, “приміряти” її до своїх можливостей і свого характеру, визначити гідне місце в житті, повноцінніше реалізувати творчі можливості.

Усе це дає підставу вважати, що *магістерський педагогічний процес у загальній системі безперервної професійної освіти виконує не додаткову, а випереджально-прогностичну функцію.*

Максимально враховуючи ті громадські умови, в яких житимуть і працюватимуть викладачі, прогресивні тенденції цього розвитку, пов’язані з переходом на рейки інтенсифікації професійно-творчого й духовного життя, а також соціальну активність, гуманізацію та демократизацію їхніх відносин, такий педагогічний процес формує вільну, духовно повноцінну особистість викладача на основі його власних потреб і природних даних. Це означає, що характерними особливостями педагогічної діяльності тих викладачів, які готують магістрантів до викладацької діяльності у вищих навчальних закладах, є не передача знань, а співтворчість, захоплення, дослідництво, творча діяльність, інтелектуальна змагальність, дискусійність, психологічний комфорт тощо.

Отже, магістерський педагогічний процес відрізняється за своєю сутністю від інших тим, що ставить у центр уваги не предмет, не зміст і навіть не метод, а особистість магістра, його потреби та інтереси. У зв’язку із цим магістратура вирішує нові етичні проблеми, відмовляючись від шкільного професійного егоцентризму, який часто виявляється щодо дитини у формулі: “Я знаю, як тобі треба діяти”. У магістерському педагогічному процесі все навпаки: магістр сам обирає потрібне йому середовище, в якому самостійно регулює свої вчинки.

Оскільки термін “магістерський педагогічний процес” вводиться вперше, зупинимось детальніше на його тлумаченні.

Вихідними позиціями, інтегрованим концептом та базовим визначальним чинником ціннісного орієнтування при визначенні стратегії магістерського педагогічного процесу мають бути такі: верховенство духовної взаємодії та співтворчість, філігранна професійна довершеність, позитивно забарвлена емоційна насиченість, здатна полонити душі магістрантів, глибоке проникнення в ідеал викладацької діяльності, гордість, що стимулює активні способи професійної діяльності, глибоке відчуття її святості й значущості, усвідомлене творення та розвиток самих себе.

Не варто забувати, що магістр являє собою інтелектуальну й духовну еліту свого народу. Звідси – мета організаторів магістратури – створити максимум умов для діяльного самовиявлення цієї елітності.

Розвиток основних теоретичних підвалин та побудова системного уявлення про магістерський педагогічний процес неможливі без урахування трьох важливих аспектів: закону часу й становища суспільства в ньому; закону простору, що передбачає врахування специфіки регіону, характеру взаємодії та стану освітньо-інтелектуальної діяльності (у великих і малих агломераціях); закону онтогенезу, що враховує особливості розвитку індивідуальності в конкретному середовищі.

Принципове значення має розгляд магістерського педагогічного процесу як цілісної системи формування особистості в специфічних умовах її життєвої діяльності – у сфері вищої професіоналізації. Найхарактернішими особливостями цієї сфери є невимушене, випереджальне професійне й наукове самовиявлення, вільний вибір форм і засобів діяльності, використання їх на свій розсуд, керуючись внутрішніми мотивами [2].

Тому магістерський педагогічний процес не можна ототожнювати з навчальним. Перед ним не ставиться завдання опрацювати державний стандарт освіти, тому його більш логічно розглядати як процес професійно-творчої взаємодії, в якій найважливішу роль відіграють феномени професіоналізму, емпатії, атракції, рефлексивної саморегуляції тощо.

Магістерська аудиторія – теж не типове професійне об'єднання, що створюється на основі спільної захопленості конкретним видом професійно-творчої діяльності, яке за своєю формою більше схоже на розв'язання важливих для розвитку професійного потенціалу ситуацій і теоретико-педагогічних завдань. Таке об'єднання заперечує функціональний підхід до особистості магістранта, однокісність, фрагментарність, інтелектуальну перевантаженість педагогічного процесу.

Особливість магістерського педагогічного процесу полягає у створенні в академічній групі інноваційно-психологічного клімату як особливого освітнього докільця, де відбувається динамічна розвиткова реалізація професійно-творчої активності. Важливими принципами такого процесу є його індивідуалізація, добровільність, пріоритет співтворчості, єдність розвитку й саморозвитку, емоційна привабливість міжособистісних стосунків.

Методика магістерського педагогічного процесу у зв'язку із цим теж не може бути нормативною. Вона будується на пізнанні та врахуванні теоретичних і прикладних вершинних досягнень професійної педагогіки й магістерської спеціальності, мотивації побажань, настрою та психологічного стану магістерської аудиторії, що зумовлює викладача перебудовувати власні методичні підходи залежно від ситуації. Відсутність загальних і єдиних підходів, точних навчальних планів і методик є важливою умовою забезпечення творчої свободи майбутніх викладачів. Методичні рекомендації розробляються й оновлюються на основі сучасних наукових поглядів на професію відповідно до змін, що відбуваються в житті суспільства.

У магістерському педагогічному процесі магістри не відтворюють те, що засвоюють (наприклад, культуру чи соціальний досвід). Завдяки своїй унікальності, неповторності вони їх розвивають, доповнюють і вдоскона-

люють. У цьому полягає закон творчої професійної поведінки й особливість методики педагогічного процесу в умовах магістратури, яка будується на всілякому заохоченні різнобічного професійно-творчого самовиявлення магістра, багатстві вражень, створенні спеціальних передбачених і спеціально збудованих оптимальних ситуацій, які є джерелом продуктивної творчої діяльності й професійної спільності.

Оптимальне функціонування магістерського педагогічного процесу забезпечується здатністю та вмінням його організаторів “притягати талантом”, залучати магістрів до розвитку й саморозвитку власної системи цінностей, насичувати педагогічний процес такою професійно-творчою діяльністю, яка має велике духовне, соціальне та науково-педагогічне значення.

Тривалий час досліджуючи сутність магістерського педагогічного процесу, ми визначаємо його як *процес професійно-творчого й духовного взаємозбагачення викладачів і магістрів в умовах психологічно комфортного клімату навчальних відносин, діалогічної культури й науково-педагогічної співтворчості*.

Критерієм оптимальності системно-методичного забезпечення педагогічного процесу в умовах магістратури можна вважати започаткування в магістрів таких новоутворень, як: наявність гідної мети, соціальної визначеності й професійно-творчої активності.

У багатьох країнах світу ця система не тільки розробляється, а й науково обґрунтовано впроваджується.

Останнім часом, наприклад, у Великій Британії майже в кожному навчальному закладі існує своя схема визнання та нагородження викладачів. Спільною рисою цих схем є те, що спостерігається тенденція до надання належної уваги саме викладанню, а не лише науковій діяльності.

На основі “Білої книги” Національною асоціацією викладачів у сфері подальшої та вищої освіти (National Association of Teachers in Further and Higher Education – NATFHE) було розроблено низку рекомендацій щодо визнання та нагородження професіоналів викладання у вищій школі, наукового підходу до визнання професійної майстерності викладача вищої школи, визнання шляхів взаємодоповнення дослідної роботи й викладацької діяльності не за рахунок відокремлення цих двох видів діяльності викладача ВНЗ, визнання та нагородження викладачів вищої школи, які мають відбуватися на основі рівного доступу й можливостей для всіх представників професорсько-викладацького складу (у тому числі сумісників) тощо. Вказується на те, що схема визнання та нагородження викладачів вищої школи має бути узгодженою між представниками від роботодавців і академічних спілок, що й грошова винагорода не повинна виключати існуючих надбавок. Вказується, що процес оцінювання викладання та спільних має бути якнайменш бюрократизованим та відбуватися в гармонії з професійним і особистісним розвитком викладачів [3, с. 163].

Незважаючи на всі офіційні документи й рекомендації щодо визнання та нагородження викладачів вищої школи, в педагогічних колах Украї-

ни ще тривають тільки дискусії стосовно критеріїв визначення найкращих викладачів, їх визнання та нагородження.

Аналіз сучасного соціопедагогічного середовища, освітньо-наукового потенціалу в Україні підтверджує, що найважливішим у цьому контексті для підвищення якості сучасної й майбутньої вищої освіти є не існуюча самоплинна підготовка викладачів до науково обґрунтованої й оновленої професійної діяльності вищого гатунку (тільки 10% викладачів мають для цього базову магістерську освіту), а надзвичайно гострою державною проблемою є подолання суцільного безкультур'я, відсутності інновацій в засвоєнні культурного багатства українського народу, створенні умов для повноцінної професійно-творчої самореалізації спеціалістів.

Такий взаємозв'язок можна виразити педагогічною формулою К.С. Станіславського: “учити навчаючись”, зміст якої полягає в тому, що майбутні викладачі в умовах магістратури є скарбом нової, свіжої думки й оригінального розв'язання проблеми, а їхнє спілкування будується на взаємній необхідності професійної вищості в умовах спеціально створеного рольового, індивідуально-творчого, емоційно-позитивного співіснування. Коли такий взаємозв'язок настає, рівень творчих задумів майбутніх викладачів, кількість їхніх професійних “відкриттів” зростає відповідно до спільного творчого самопочуття, потреби включитись у колективний пошук і відчувати в ньому власну обдарованість. Це є найважливішою передумовою ефективності магістерського педагогічного процесу та стійкої тенденції утвердження нових, емоційно-інтелектуальних відносин його суб'єктів, які будуються на прихильності до співтворчості та діалогу.

У зв'язку із цим можна виділити пріоритетні професійні якості та здібності, значення яких збільшується в міру демократизації освітніх процесів. До них належать: чистота професійних намірів, гнучкість методів педагогічної роботи, надання магістрам організаційної свободи, створення гармонійних доброзичливих відносин, здатність затребувати й оцінити ініціативу та творчу думку колег, вміння запалювати на творчу діяльність, ставити захопливі дослідні цілі, які вимагають згуртованості колективу, вміння враховувати специфічні аспекти посиленого інтелектуального середовища.

Отже, попередній розгляд теорії та практики магістерської підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури дав змогу зробити такі **висновки**.

По-перше, надзавданням вищої професійної школи є мотивація й мобілізація кожного викладача на здобуття базової професійної магістерської освіти з метою підготовки до викладацької професійно-творчої діяльності, яку не можна розглядати тільки як його особисту справу.

По-друге, стан розвиненості педагогіки вищої школи на сучасному етапі, яка є джерелом прискорення й модернізації професіоналізму викладача вищої школи, вбирає консолідовані погляди та позиції щодо загальних питань професійної підготовки, але залишається мало дослідженим магістерський педагогічний процес, який відрізняється від інших тим, що

здатний інтенсифікувати, прискорювати шлях до реалізації найголовнішої мети – примноження професійно-творчого статусу викладача ВНЗ на рівень конкурентоспроможності в європейському освітньому просторі.

По-третє, магістерська аудиторія особлива. Здатність виконувати в ній функцію високопрофесійного наставника може не кожен навіть досвідчений викладач, а тільки той, хто сьогодні працює на майбутнє. Такі викладачі є, і вони покликані з честю виконати це складне державного значення завдання. Ректорати, деканати, кафедри їх мають визнавати і знати в кожному вищому навчальному закладі.

Сьогодні під час становлення та інтенсивного розвитку системи підготовки викладачів вищої школи в Україні необхідно звернути увагу на досвід зарубіжних учених. На нашу думку, питання апробації кожного з аспектів досвіду інших країн однозначно є позитивним та потребує ретельного подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Каптерев П.Ф. Педагогический процесс / П.Ф. Каптерев // Избр. пед. соч. – М. : Педагогика, 1982.
2. Ильин В.С. Проблема воспитания потребности в знании у школьников / В.С. Ильин. – Ростов н/Д., 1971.
3. Бельмаз Я.М. Принципы та джерела оцінювання діяльності викладачів вищої школи у США / Я.М. Бельмаз // Вища школа України: національні пріоритети і європейські орієнтири : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2010. – С. 158–159.

Сущенко Т.И. Магистерский педагогический процесс подготовки преподавателей вузов как образец будущей профессиональной деятельности

Представлено авторские научные подходы к обновлению системы магистерской профессиональной подготовки преподавателей высшей школы, раскрыто особенности магистерского педагогического процесса, который должен быть образцом, примером будущей профессиональной деятельности выпускников магистратуры.

Ключевые слова: магистерская профессиональная подготовка, педагогический процесс, профессиональная деятельность.

Sushchenko T. Master's teaching the process of preparing high school teachers as a model for future career

Presented by the author's scientific approach to the renewal of master's training high school teachers, especially Master of the pedagogical process, which should be a model, an example of future careers of graduates of the Judiciary.

Key words: master's training, educational process, professional activity.